דרשוני כרך ב — מדרשי גילוי עריות

מדרשי גילוי עריותאשרת שהם

זעקת האם: גילוי וגירוש

ותרא שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק. ותאמר לאברהם גרש האמה הזאת ואת־בנה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק (בראשית כא, ט-י)

וַתֵּרֶא שָׂרָה אֶת בֶּן הָגָר הַמִּצְרִית... מְצַחֵק'. דרש ר' עקיבא, אין מצחק אלא גילוי עריות.ועם מי היה מצחק?מצחק היה עם בַּכֹּל, שנאמר, 'יָדוֹ בַכֹּל" (בראשית טז, יב).ומי הייתה בַּכֹּל? אמרו, בַּכֹּל – בתו של אברהם הייתה, שנאמר, 'וַה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל' (בראשית כד, א).ראתה שרה שמצחק ישמעאל עם אחותו בַּכֹּל, זעקה וקראה, ''גָּרֵשׁ הָאָמָה הַזֹּאת וְאֶת בְּנָהּ' שמא יצחֵק אף עם בני, עם יצחק.לכך נאמר,'וירע הדבר מאד בעיני אברהם על אודת בנו' (שם, כב, יא).מאי 'וַיֵּרַע... מְאֹד'? כדוד, ששמע על אודות אמנון בנו ותמר בתו, שנאמר, 'ויחר לו מאד' (שמואל ב' יג, כא).אלא שדוד החריש, ואברהם גירש.

דרש ר' עקיבא, אין מצח ק אלא גילוי עריות – בראשית רבה נג, יא. ידו בכל – 'והוא [ישמעאל] יהיה פרא אדם ידו בכל ויד כל בו' (בראשית טז, יב). ומי הייתה בכל? – בבלי, בבא בתרא טז, ע"ב: 'אחרים אומרים בת היתה לו לאברהם ובכל שמה'.

זעקת האב: כיסוי וגילוי

ויהיו בני נח היצאים מן־התבה שם וחם ויפת וחם הוא אבי כנען (בראשית ט, יח)וירא חם אבי כנען את ערות אביו ויגד לשני אחיו בחוץ (בראשית ט, כב)

למה חזר הכתוב ואמר ''אֲבִי כְנַעַן'?'אמר נח, לכשאצא [מן התיבה] אני מעמיד לי בן קטן שישמשני'.נטל נח את כנען בנו הקטן של חם ושימש בו, שאין שימוש אלא תשמיש.'ויתגל בתוך אהלה' (בראשית ט, כא). עבר חם אבי כנען, וגילה את אביו משמש בבנו הקטן. מה עשה?'וַיַּגֶּד לִשְׁנֵי אֶחָיו בַּחוּץ'. זעק חם את זעקת כנען בנו הקטן וצווח בפני אחיו. אמר, ראו מה עשה אבינו בבני הקטן.'ויקח שם ויפת את השמלה וישימו על שכם שניהם וילכו אחרנית ויכסו את ערות אביהם ופניהם אחרנית וערות אביהם לא ראו' (בראשית ט, כג).מאי 'וַיְכַסּוּ'? כיסו את מעשה אביהם, הסתירוהו, ביקשו להשתיקו ולכסות את מה שגילה אחיהם.כעס חם על אביו ופגע בו. 'רב ושמואל, חד אמר סרסו וחד אמר רבעו'.מאן דאמר 'סירסו' – לעתיד לבוא שלא יבוא לידי מעשה, ומאן דאמר 'רבעו' – בא לעשות בו מידה כנגד מידה, אותו מעשה שעשה.הקיץ נח מיינו 'וידע את אשר עשה לו בנו הקטן' (בראשית ט, כד).מאי 'בנו הקטן'? יש אומרים יפת אשר כיסהו, יש אומרים חם אשר גילהו ויש אומרים כנען, שדרכם של מגלי עריות להסיר אשמה מעצמם.'ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו' (בראשית ט, כה). אמר לו נח לחם: אתה מנעת ממני מלעשות דבר שהוא באפילה וגילית הדבר שעשיתי בזרעך, יהיה זרעך כעור ומפוחם – שיישא כתם גילוי עריות לעולם.

אמר נח לכשאצא [מן התיבה] אני מעמיד לי בן קטן שישמשני – בראשית רבה לו, ז. רב ושמואל, חד אמר סרסו וחד אמר רבעו – בבלי, סנהדרין ע, ע"א. אתה מנעת ממני מלעשות דבר שהוא באפילה.. – בראשית רבה לו, ז.

זעקת האשה: כיסוי ותיקון

ויהי אמן את הדסה היא אסתר בת דדו כי אין לה אב ואם והנערה יפת תאר וטובת מראה ובמות אביה ואמה לקחה מרדכי לו לבת (אסתר ב, ז)'כי אין לה אב ואם' – 'ובמות אביה ואמה' למה לי?אמר רב אחא, עיברתה מת אביה יולדתה מתה אמה.'ובמות אביה ואמה לקחה מרדכי לו לבת' – תנא משום רבי מאיר, אל תקרי "לבת" אלא "לבית", וכך הוא אומר 'ולרש אין כל כי אם כבשה אחת קטנה אשר קנה ויחיה ותגדל עמו ועם בניו יחדיו מפתו תאכל ומכוסו תשתה ובחיקו תשכב ותהי לו כבת' (שמואל ב' יב, ג) משום דבחיקו תשכב הוות ליה לבת? אלא לבית הכי נמי לבית (בבלי, מגילה יג, ע"א)

לקח מרדכי את אסתר הקטנה לו לבת, מִפִּתו אכלה ומכוסו שתתה ותגדל עמו.לכשגדלה ויפתה ונשאה חן וחסד, לְקחה מרדכי בחיקו לשכב. משום דבחיקו תשכב הוות ליה לבת? אלא לבית.הייתה אסתר מסתרת דבריה ושותקת. נושאת בשתיקה את גורלה. ואנה תפנה?

משנלקחה אסתר אל יד הגי סריס הנשים לא היה מרדכי מרפה ממנה, שנאמר 'ובכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים לדעת את שלום אסתר ומה יעשה בה' (אסתר ב, יא) ואף כשלקחה אחשוורוש לו למלכה, הייתה עומדת מחיקו של אחשוורוש וטובלת ויושבת בחיקו של מרדכי, שנאמר 'ואת מאמר מרדכי אסתר עשה כאשר היתה באמנה אתו'' (אסתר ב, כ).

החלו הכול מלעיזין עליה. שאלו להם לחכמים: וכי לא עברה אסתר ב'ייהרג ובל יעבור' ועוד בפרהסיה?אמרו להם חכמים, 'אסתר קרקע עולם הייתה' שאינה עושה מעשה אלא הוא עושה בה.שמעה אסתר והחרישה, שכך היו חייה, קרקע עולם, עושין בה מעשה והיא אינה עושה, רק מחרישה ובוכה.

משעמד מרדכי ואמר לה לאסתר 'כי אם החרש תחרישי בעת הזאת' (אסתר ד, יד), זעקה כנגדו – אני החרשתי כל ימיי ואתה אומר לי 'אם החרש תחרישי'?! אני בכיתי וכאבתי במסתרים, ואתה, שרק טעמת טעם כאב, מיד זעקת בקול, שנאמר, 'ויזעק זעקה גדולה ומרה' (אסתר ד, א) ... אף אני לא אשתוק עוד. אף אני לא אסתיר ולא אסתר.

עוד מרדכי הולך ומוסיף 'ואת ובית אביך תאבדו' (אסתר ד, יד) אמרה: והלוא אתה לקחתני כבת, אתה הוא בית אבי! תולה אתה את גורלך בגורלי? מיד עמדה ונטלה כוח דיבור שנאמר, 'ותאמר אסתר להשיב אל מרדכי' (אסתר ד, טו) נטלה כוח בקשה ודרישה שנאמר, 'ותאמר שאלתי ובקשתי' (אסתר ה, ז).

לסוף שלחה להם לחכמים, חייכם, אתם אמרתם 'אסתר קרקע עולם היא' שאינה עושה מעשה, ולסוף נאמר 'ומאמר אסתר קים'! (אסתר ט, לב).

משום דבחיקו תשכב הוות ליה לבת? אלא לבית – משום שנאמר שבחיקו שכבה משמעו שהייתה לו כבת? לא, אלא שהייתה לו לאשה. הייתה אסתר מסתרת דבריה – בבלי, מגילה יג, ע"א: 'רבי יהודה אומר, הדסה שמה ולמה נקרא שמה אסתר, על שם שהיתה מסתרת דבריה שנאמר "אין אסתר מגדת את עמה"'. הייתה עומדת מחיקו של אחשורוש – בבלי, שם: '"ואת מאמר מרדכי אסתר עושה כאשר היתה באמנה איתו" אמר רב ירמיה, שהיתה מראה דם נידה לחכמים. אמר רבה בר לימא משמיה דרב, שהיתה עומדת מחיקו של אחשורוש וטובלת ויושבת בחיקו של מרדכי'. וכי לא עברה אסתר ב'ייהרג ובל יעבור' – בבלי, סנהדרין עד, ע"ב: 'ונמצא למד מקיש רוצח מנערה המאורסה. מה רוצח יהרג ובל יעבור אף נערה המאורסה תהרג ובל תעבור [...] א"ר יוחנן, אפילו שלא בשעת גזרת מלכות לא אמרו אלא בצינעא אבל בפרהסיא, אפילו מצווה קלה יהרג ובל יעבור. מאי מצוה קלה? אמר רבא בר רב יצחק אמר רבא, אפילו לשנויי ערקתא למאסאנא ורמה פרהסיא [...] והא אסתר פרהסיא הואי? אמר אביי, אסתר קרקע עולם היתה'. רש"י שם: 'קרקע עולם' – אינה עושה מעשה, הוא עושה בה מעשה.